

Binnenkort brengen jullie een bezoek aan het Drents Archief. In deze lesbrief staat meer informatie over het Archief en het programma *Het oorlogsdagboek van Drenthe*.

Deze lesbrief vergoot de betrokkenheid en het begrip bij de leerlingen over dit onderwerp. Daarom raden we aan de opdrachten voorafgaand aan het bezoek te maken.



## **Introductie:**

### **Wat is een archief?**

Bespreek kort met de leerlingen dat ze binnenkort naar het Drents Archief gaan. Weten ze wat een archief is? Tijdens het programma in het Drents Archief komen we hier nog op terug, maar het is goed om ze alvast te vertellen dat we in het archief oude papieren bewaren die iets vertellen over de geschiedenis (in dit geval van de Drentse geschiedenis). In deze lesbrief maken de leerlingen opdrachten aan de hand van archiefstukken. ook in het programma *Het oorlogsdagboek van Drenthe* zullen de leerlingen werken met archiefstukken.

### **De Tweede Wereldoorlog**

Vertel vervolgens over de Tweede Wereldoorlog. Weten de leerlingen wanneer deze was? Wat weten ze nog meer over de oorlog (denk aan begrippen als Kamp Westerbork, onderduiken, Hitler, voedselbonnen, Jodenvervolging, hongerwinter etc.). Laat leerlingen bijvoorbeeld een mind-map maken over de oorlog of via internet informatie opzoeken. Eventueel kan een stuk voorgelezen worden uit het boek 'Oorlogswinter' van Jan Terlouw.

### **Opdrachten**

Na de introductie maken de leerlingen de opdrachten op de pagina's hierna. Dit kan klassikaal gedaan worden of in groepjes. Weten de leerlingen hoe ze de juiste informatie uit de bronnen halen?

## Vijf jongeren tijdens de Tweede Wereldoorlog

Tijdens het programma in het Drents Archief kruipen leerlingen in de huid van een jongere die de oorlog heeft meegemaakt. In deze lesbrief maken ze alvast kennis met deze jongeren:

- **Truus**, een Joods meisje uit Hoogeveen. Ze moet tijdens de oorlog op verschillende adressen onderduiken.
- **Jo**, een jongen van 17 uit Nieuwlande. Zijn ouders hebben onderduikers in huis.
- **Benno**, een Joodse jongen uit Assen. Hij is 16 als de oorlog uitbreekt en wordt in Auschwitz vermoord.
- **Harrie**, een hongervluchteling uit Den Haag, die door zijn ouders met zijn zusje naar Drenthe wordt gebracht, omdat daar nog wel eten is.
- **Antje**, een meisje van 16 jaar. Haar vader werkt voor de NSB en wordt doodgeschoten.

### OPDRACHT 1: HITLER AAN DE MACHT

Voordat de oorlog in Nederland begint vluchten veel mensen uit Duitsland. Zij vertellen wat er gebeurt. Truus, een Joods meisje uit Hoogeveen, spreekt een Joodse vluchteling uit Duitsland:

*"Ze vertelde over de verschrikkelijke nacht van 9 op 10 november 1938, toen de ramen van de winkels en huizen van haar familie en vrienden werden ingegooid en over de gewonden en de doden onder de Joodse bevolking die er die nacht door heel Duitsland waren gevallen. We konden het haast niet geloven. Er kwam niemand voor ze op. Ook hun burens niet. Die keken allemaal de andere kant op, vertelde ze"*



Truus

**De nacht die in het stukje tekst hierboven beschreven wordt, heet de Kristallnacht. Waarom wordt deze nacht zo genoemd denk je?**

## OPDRACHT 2: KONINGIN WILHELMINA

Ik richt hierbij een vlammend protest tegen deze voorbeeldeloze schending van de goede trouw en aantasting van wat tussen beschaafde staten behoorlijk is. Ik en mijn regering zullen ook thans onze plicht doen. Doet gij de uwe, overal en in alle omstandigheden, ieder op de plaats waarop hij is gesteld, met de uiterste waakzaamheid en met die innerlijke rust en overgave waartoe een rein geweten in staat stelt.

WILHELMINA

Hiernaast zie je een boodschap van de koningin aan het Nederlandse volk. Ze is woedend, omdat Duitsland Nederland heeft aangevallen.

**Wat bedoelt ze met de 'plicht' doen, denk je?**

**Als jij toen had geleefd, wat had jij dan gedaan om deze plicht te doen? Schrijf of teken het in het vak hieronder.**

## OPDRACHT 3: NEDERLAND BEZET

Als Nederland eenmaal onderdeel is van Duitsland, geeft niet iedereen zich gewonnen. Wie hoort bij de Duitsers en wie hoort bij het verzet? Zet ze in de goede kolom.

*Nazi – Knokploeg – Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers – SS – Geallieerden – Wehrmacht – NSB – NSDAP – Ondergrondse – Binnenlandse Strijdkrachten*

Duitsers
1.
2.
3.
4.
5.

Verzet
1.
2.
3.
4.
5.

Nadat Nederland zich heeft overgegeven verandert het leven langzaam. De koningin is naar Engeland gevlucht en omdat Nederland nu bij Duitsland hoort mag niks meer aan het koningshuis herinneren. Nederlanders mogen de vlag niet meer buiten hangen. Alle straatnamen waar het Koningshuis in zit, worden veranderd. Later mogen Nederlanders geen radio meer hebben omdat ze dan misschien naar Engelse zenders luisteren.



**Stel dat Nederland nu bezet was, hoe zou zo'n bezetter er in deze tijd voor zorgen dat mensen geen informatie krijgen waar hij geen controle over heeft? Wat zou jij daarvan vinden?**

Empty space for a response to the question above.

Jo uit Nieuwlande schrijft na de oorlog zijn herinneringen op.



Jo

Over de geschiedenisles schrijft hij:

“Met het geschiedenisboek is iets bijzonders aan de hand: ze hebben de vlekziekte. Alles wat ons aan een nationaal bewustzijn of het Koninklijk Huis kan doen denken is op last van de Duitsers met dikke, zwarte strepen onleesbaar gemaakt”

**Rechts zie je een bladzijde uit een oud geschiedenisboek. Onderstreep welke delen in de oorlog onleesbaar moeten worden gemaakt.**

nam het aantal bestrijders van den tiran geducht toe, want Pruisen en Oostenrijkers sloten zich bij de Russen aan.

Bij de Deutsche stad Leipzig kwam het tot een veldslag, die drie dagen duurde. Napoleons leger werd geheel verslagen.

Nauwelijks kwam men dit in ons land te weten, of overal geraakte het volk in beweging. Amsterdam gaf het voorbeeld. De burgers sierden zich met de geliefde oranje kleur en vernielden de wachthuisjes der douanen. De Fransche wapenborden werden afgerukt. In Den Haag, Rotterdam, Den Briel en andere plaatsen volgde men het voorbeeld van Amsterdam. Van honderden kerktorens werd de Nederlandsche driekleur uitgestoken.

Drie wakkere mannen (Hogendorp, Van der Duin van Maasdam en Van Limburg Stirum) aanvaardden voorloopig de regeering.

Eenige dagen later landde de Prins van Oranje te Scheveningen. Den volgenden dag reeds trok hij de hoofdstad binnen.

De Fransche troepen werden met de hulp der Russen en Pruisen verjaagd, en de Prins van Oranje werd koning van Nederland. De omwenteling was voltooid. Het was weder *Oranje-boven* (November 1813).

#### ACHTTIENDE LES.

#### VII. De tijd der Koningen.

(Van 1813—heden.)

Anderhalf jaar na het Oranje-boven ging als een loopend vuurtje de tijding door Europa, dat Napoleon, dien men als gevangene naar Elba gevoerd had, het eiland ontvlucht was en in Frankrijk een leger verzamelde.

Alle volken wapenden zich tegen hem. Onze kroonpins, de latere Koning Willem de Tweede, trok aan het hoofd van ons leger naar België, waarheen ook de Engelschen en



# OPDRACHT 4: PROPAGANDA

Propaganda is erg belangrijk in de oorlog. Een deel van de propaganda tijdens de oorlog gaat om de letter 'V'.



A



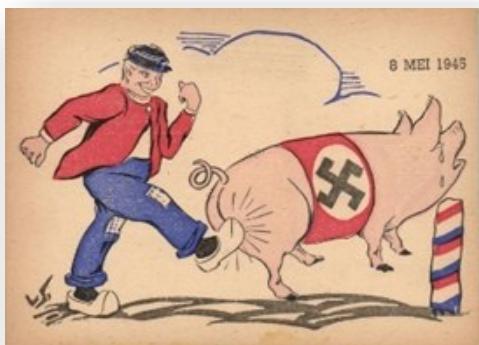
B



C

Hierboven zie je drie afbeeldingen met een 'V'. Zet achter de uitspraak de letter van de goede afbeelding.

1. Het V-teken wordt een symbool voor de bevrijding. Mensen begroeten elkaar met twee vingers in de lucht en bekladden Duitse posters met de V van Victorie.
2. De nazi's reageren hierop door de V te gebruiken als onderdeel van hun eigen propaganda.
3. Het verzet maakt op de propaganda van de nazi's verschillende spotprenten.



1



2



3

Geef bij de cartoons hierboven aan of ze door de nazi's of het verzet zijn gemaakt.

- 1.
- 2.
- 3.

# OPDRACHT 5: NSB



Antje

Voordat de oorlog in Nederland begint vluchten veel mensen uit Duitsland. Zij vertellen wat er gebeurt. Truus, een Joods meisje uit Hoogeveen, spreekt een Joodse vluchteling uit Duitsland:

*"Ze vertelde over de verschrikkelijke nacht van 9 op 10 november 1938, toen de ramen van de winkels en huizen van haar familie en vrienden werden ingegooid en over de gewonden en de doden onder de Joodse bevolking die er die nacht door heel Duitsland waren gevallen. We konden het haast niet geloven. Er kwam niemand voor ze op. Ook hun buuren niet. Die keken allemaal de andere kant op, vertelde ze"*

De vader van Antje uit Assen is lid van de politieke beweging de NSB. De NSB steunt de Duitsers tijdens de oorlog. Er zijn veel Nederlanders lid, maar er zijn ook veel mensen tegen de NSB.

Op 26 juli 1940 verschijnt deze advertentie in het Vlaardingsch Nieuws- en Advertentieblad



**Wat zou de bakker eigenlijk bedoelen met Wilhelmientje bovenaan?**

**En wat zou hij bedoelen met Nieuwe Soorten Boterkoekjes onderaan?**



De NSB heeft een eigen krant: Volk en Vaderland. Antje vertelt: *"Maar we kregen nog wel de VolVa, dat was de krant van Volk en Vaderland. Die kwam aan in een gesloten envelop. Dat heb ik als kind eigenlijk niet zo beseft"*

**Waarom zou deze krant in een gesloten envelop bezorgd worden en niet als een normale krant?**

## OPDRACHT 6: REGELS VOOR JOODSE MENSEN



Benno

- 3 Joden mogen niet-Joodse winkels alleen beheden 'smiddags van 3 tot 5 uur. Uitgesonderd zijn apotheken.
- 4 Joden mogen zich geen goederen thuis laten brengen.
- 4 " " geen kapperswinkels en andere paramedische inrichtingen van niet-Joden, beheden, of van hun diensten gebruik maken (heilgymnastiek, natuurgeneeskunde, reukist, chiropodist / mannequin en pedicure) bandagist, masseur, schoonheidspecialist en kapper)
- 5 Joden is het beheden van spoorwegemplacementen en het gebruik maken van alle openbare en particuliere verkeer middelen verboden.

Voor al voor de Joden verandert het leven in de oorlog. Voor hen komen speciale wetten.

Benno, een Joodse jongen uit Assen, heeft hier veel last van. Hij schrijft ze op in zijn dagboek.

Kun je de drie wetten opschrijven die Benno op deze bladzijde noemt?

- 1.
- 2.
- 3.

Hoe denk je dat jij het zou vinden om zoiets op je kleding te moeten dragen? Teken het en laat met je hele houding zien hoe je het zou vinden.

Een andere wet is dat Joden een gele ster op hun kleding moeten dragen, zodat ze altijd te herkennen zijn.



Truus vertelt hierover: "Op 3 mei 1942 kwam er een maatregel die ons nog meer apart zette van de rest van Nederland. We moesten een gele davidsster op onze kleding dragen met daarin het woord 'Jood'. Max vond het vreselijk. Ik niet. Ik voelde me trots. Ik was Joods en iedereen mocht het weten"



## OPDRACHT 7: JODEN WORDEN WEGGEVOERD

We hebben het zien gebeuren, eerst met die Davidster en die J. En toen bleven die plaatsen leeg, de plaatsen van Curt en Lemgard Karanus Margot S. From, Helena Simons, Henriëtte B. Stern Bram Trompeter, Pauline, Johanna en Dannie Weinberg, Truus van Leiden en A. J. van Leiden. Ze werden op zaterdag 2 oktober '42 naar de markt gebracht, waar ze werden ingeladen in vrachtwagens zegt Riek Koorts. Iedereen stond te kijken, zei niets en deed niets. Die dagen viel er een beklemmende stilte over de school. . . .

Jo vertelt dat de plaatsen van de Joodse kinderen op school leeg blijven. Wat gebeurt er daarna?

Jo schrijft dat iedereen stond te kijken, niets zei en niets deed. Zou jij iets durven doen, denk je?

## OPDRACHT 8: DE HONGERWINTER

In de winter van 1944-1945 breekt er een hongersnood uit in het westen van het land. Er is nauwelijks meer eten en veel mensen trekken naar Drenthe om eten te halen.

Hieronder zie je foto's van de Hongerwinter. Omschrijf eens hoe jij denkt dat deze hongerwinter voor de mensen was die dit meemaakten? Hoe zagen hun dagen eruit en wat dachten ze?







Harrie

Harrie en zijn zus Mimy worden door hun vader naar Drenthe gebracht om daar aan te sterken. Harrie kan maar heel weinig meenemen naar Drenthe. Hij heeft geen bagage bij zich, maar heeft zoveel mogelijk kleren over elkaar aangetrokken.

**Wat zou jij meenemen als je zou vluchten? Het moet in je zak of onder je kleren passen.**

**Hieronder zie je vijf stukken uit het verhaal van Harrie. Zet het nummer van de uitspraken op de goede plek op de kaart die je op de volgende bladzijde vindt.**

1	De laatste week van januari werd afgesproken, dat mimy en ik 's maandags omstreeks 5 uur ons zouden vervoegen op het Staatsspoor in Den Haag, alwaar Pa ons zou opwachten om te trachten een plaatsje te bemachtigen in een Wehrmachtstrein, die ons naar Utrecht of verder kon brengen.
2	het hagelen op de trein, maar naar we later begrepen, was een deel van de trein beschoten, waarbij onze wagon in elk geval niet werd getroffen, want gaten hebben we daarin niet gezien. Hoe dan ook, rond middernacht kwam de trein tenslotte in Utrecht aan en moesten wij eruit.
3	Bij het aanbreken van de dag mochten wij weer de straat op en was bij gebrek aan andere mogelijkheden besloten ons te voet van Utrecht naar Amersfoort te begeven. Hongerig begaven wij ons op weg, lopend door sneeuw, ijs en modder, zodat onze voeten weldra doorweekt waren.
4	Zeker is het, dat we midden in de nacht terecht kwamen in een lange trein, waarin burgers en lieden in zwarte en groene uniformen zaten, die dikke vette Duitse worst zaten te eten, waarbij ons het water uit de mond liep, doch waar blijkbaar niemand beseftte, dat er met honger naar hen werd gekeken. In het donker arriveerden wij in Zwolle.
5	Een feit is, dat wij daar uren hebben zitten wachten, totdat het licht werd en dat wij alleen in die coupé zaten. Voor de eerste maal met daglicht ging de trein, een soort boemeltje, op weg. Het was helder vriesweer en de zon scheen, zodat wij ondanks alles toch in een blijde stemming kwamen. Vanaf Meppel begon het land van melk en honing, want de hongergebieden werden in het noorden afgesloten door de beruchte IJssellinie. Was je die eenmaal gepasseerd, dan was het ergste leed geleden.



## OPDRACHT 9: DE BEVRIJDING

Zoek op internet op welke delen van Nederland in januari 1945 al bevrijd zijn. Kleur die delen in op de kaart hierboven.



Parachutisten bij Gasselte



Bevrijding van Meppel

Door wie is jouw woonplaats bevrijd? Omcirkel het antwoord.

De Fransen / Canadezen / Belgen / Polen / Amerikanen / Engelsen / .....

En op welke datum is jouw woonplaats bevrijd?